

Nr 19/1995

När siffrorna ljuger

En granskning av studien "Vit makt?" från
regeringskampanjen "Ungdom mot rasism"

Thomas Gör

Förord

I början av sjuttioalet hade invandrarna högre sysselsättningsgrad än de infödda svenskarna. Idag är situationen den omvända. Att söka förklaringarna till detta i det svenska folkets och svenska arbetsgivares förment tilltagande diskriminering av invandrare har blivit ett vanligt tema för statsmakterna, inte minst i samband med olika kampanjer. När politiken misslyckats blir det lämpligt att skylla på medborgarna.

Som underlag för tesen ligger ett nytt sätt att använda statistik. Thomas Gür, ledarskribent vid Svenska Dagbladet, visar i denna rapport hur civildepartementets kampanj "Ungdom mot rasism" i sin studie *Vit makt?* direkt förvränger statistiken för att den ska passa de egna politiska syftena.

Väsentligare än att spekulera om underrepresentation i arbetslivet på basen av rasism, är att diskutera vilka strukturer som motverkar nyanlända invandrades inträde på arbetsmarknaden. I en sådan konstruktiv diskussion kan inte de försvärande omständigheter utelämnas, som arbetsrätten och annan lagstiftning medför för nyinträde på arbetsmarknaden.

Denna studie ingår i ett större arbete av rapportförfattaren som i början av 1996 kommer att presenteras i boken *Staten och nykomlingarna - en studie av invandrapolitikens idéer* (City-universitetet).

Thomas Gür gar tidigare författat *I lagens namn - en rapport om diskriminering* (Timbro nr 15/94).

Stockholm i december 1995

Dick Erixon

Projektledare

Innehåll

Fyra sätt att använda statistik	3
Inget behov av (absolut) kunskap	3
Missvisande siffror - en ny metod	4
Att jämföra äpplen och päron	5
Maximalistisk definition av invandrare	5
Vissa yrken kräver svenskt medborgarskap	6
Ålder och kön viktas inte	7
Vistelsetiden i Sverige beaktas inte	9
Barn ingår i statistiken	9
Styrelser representerar medlemmar - inte befolkningen	9
Underrepresentation är inte automatiskt diskriminering	10
Etnisk arbetsdelning bland svenska invandrare i Chicago	12
Etnisk arbetsdelning i Sverige?	14
Några slutsatser	16
Utanför reguljära arbetsmarknaden	17
Litteraturförteckning	18

Fyra sätt att använda statistik

Inom svensk invandrapolitik förekommer olika sätt att använda statistik på. Att försöka få fram bredast möjliga underlag som berör ett särskilt ämne inför ett reformpolitiskt beslut har varit en vanlig förekommande metod. De flesta utredningar i invandrapolitiska frågor präglas av denna ansats, och de inleds följdriktigt oftast med längre statistiska avsnitt.

En annan metod är att genomföra den reform som man anser är politiskt berättigad eller nödvändig med konstaterandet att det saknas statistiskt underlag. Så var till exempel fallet med genomförandet av hemspråksreformen i mitten av 1970-talet. Den arbetsgrupp som utredde reformen om hemspråksundervisning påpekade att

"en tillförlitlig statistik över invandrarelever i skolan, liksom över behov och utnyttjande av resurser för de särskilda undervisningsformer, som har skapats för denna kategori elever, är en förutsättning för att de stora satsningar samhället gör på detta område skall kunna användas på bästa sätt".

Men gruppen hade under sitt arbete "upprepade gånger måst konstatera att relevant information saknas även i grundläggande frågor" (DsU 1975:13, s 41).

Inget behov av (absolut) kunskap

En tredje metod har framträtt i samband med diskussionen om lagen mot diskriminering i arbetslivet då statsmakterna slutligen övergav försöken att med undersökningar och statistik försöka rättfärdiga vad man ändå tänkt genomföra. I den senaste utredningen, den som omedelbart föregick lagförslaget, övergavs försöken att föra frågan om etnisk diskriminering i arbetslivet i bevis. I utredningen påpekades i stället att

"förekomst och utbredning av diskriminering på etnisk grund (i arbetslivet) är emellertid inte något kartlagt område. Det förefaller inte finnas någon samlad kunskap om etniska minoriteters situation i arbetslivet. Än mindre finns vetenskapliga rön om just etnisk diskriminering på den svenska arbetsmarknaden. Förmodligen går det inte heller att få fram t ex statistik eller annan absolut kännedom om i vilken utsträckning diskriminering förekommer... Flertalet

vetenskapligt inriktade bedömare förefaller också avstå från att dra slutsatser om förekomst av diskriminering från varje konstaterad skillnad i levnadsbetingelser mellan majoritets- och minoritetsbefolkningen." (SOU 1992:96, s 115 f. Det är värt att notera att utredningen likställer statistik med "absolut kännedom".)

Här övergav statsmakten således helt försöken att på empirisk väg söka fastställa omfattningen av det fenomen man ville lagstifta mot. I en retorisk fråga redogjorde utredningen indirekt också för sin metodik, nämligen postulatet om diskriminering:

"Att diskriminering existerar som allmänt fenomen är notoriskt. Varför skulle just Sverige och just arbetsmarknaden vara förskonade från fördomar och främlingfientlighet? Det kan ifrågasättas om det ens är rimligt att som utgångspunkt för en diskussion om behovet av lagstiftning ta frågan om hur vanlig diskriminering är. Frågan av störst intresse är, som utredningen ser det, snarast om risken för att diskriminering skall förekomma är betydande... Som sagts ovan kan någon absolut kunskap om omfattningen av diskriminerande förfaranden av olika slag inom arbetslivet nog inte uppnås och det förefaller inte heller rimligt att kräva sådan kunskap för att vara beredd att vidta åtgärder. Uppfattningen att negativ särbehandling på etnisk grund inte skall förekomma är ju inte i sig kontroversiell utan tvärtom allmänt omfattad." (SOU 1992:96, s 121.)

Till skillnad från de invandrapolitiska utredningarna för några decennier sedan håller sig utredningen för åtgärder mot etnisk diskriminering inte till den då förekommande metoden att konstatera att den saknar ett relevant underlag reformarbete man tillsatts att ge förslag på, utan avfärdar i stället frågan om underlaget med en retorisk fråga.

Missvisande siffror - en ny metod

Parallellt med linjen att statsmakterna i invandrapolitiken är beredda att överge de egna principerna om vetenskaplig kartläggning och statistiska undersökningar utan att ens som i tidigare fall beklaga det när man väl bestämt sig för en reform, har på senare tid introducerats en fjärde metod; direkt förvrängd och missvisande användning av statistiska undersökningar.

Ett exempel på detta är "*Vit makt?*", en studie av invandrares och deras barns representation inom politik, förvaltning, näringsliv, organisationer och media. Den är utgiven av regeringskampanjen "Ungdom mot rasism", som arbetar under civildepartementets hägn.

Studien publicerades med stor massmedialt genomslag i mitten av maj 1995, och har sedan dess varit en återkommande referens i den statliga kampanjens material, uttalanden och aktiviteter.

Att jämföra äpplen och päron

I studien uppger kampanjen sig ha "tagit initiativet till en bred statistisk studie av invandrarnas och deras barns representation i beslutsfattande positioner i det svenska samhället... De områden som studeras är politik, förvaltning, näringsliv, organisationsliv och massmedia."(s 7.)

I ett förord till studien skriver kampanjens ordförande, Erik Nilsson, att kampanjen "valt att inte tolka materialet på något sätt. Vi presenterar bara siffror och hoppas därmed kunna skapa en debatt om hur situationen ser ut och vad som kan göras för att förändra den."

Det är dock inte riktigt korrekt. Självfallet har en statlig kampanj med slutstycket "... mot rasism" i namnet, och som väljer att kalla sin "breda statistiska studie" för "*Vit makt?*", också en uppfattning om hur det presenterade siffrorna skall tolkas. Då Nilsson redogör för "vårt" (kampanjens, får man förmoda) uppdrag, uppger han också att

"vi [knappast kampanjen, men vilka annars framgår ej] måste försöka förstå vilka svårigheter som möter de nya svenskar som försöker ta sig in i vårt samhälle. Hur befintliga hierarkier och nätverk hindrar invandrare och flyktingar från att bli delaktiga i det svenska samhället."

Att förhållandet verkligen är det ovan beskrivna är en avgörande utgångspunkt för kampanjens studie.

Maximalistisk definition av invandrare

Studien utgår från att 18 procent av Sveriges befolkning har invandrarbakgrund.

"Med invandrarbakgrund menas invandrare, och barn till invandrare, d v s personer födda utomlands (återflyttade utlandssvenskar undantagna) respektive personer med minst en förälder född utomlands. I denna grupp inräknas även adoptivbarn."(s 8.)

Denna vida definition av invandrarskap är givetvis inte oproblematiske. För några år sedan påpekade den dåvarande invandrarministern Maj-Lis Lööw det tveksamma med en så vid definition på följande vis:

"För den enskilde individen följer invandraretiketten ofta med hela livet. Invandrarskapet följer inte bara den som faktiskt invandrade, utan förs också vidare till barn och barnbarn. När vi exempelvis talar om antalet invandrare i landet inkluderar vi barnen, oavsett om de är födda i Sverige eller är svenska medborgare. I andra sammanhang inkluderas också den tredje generationen i invandrarkollektivet. Genom att på detta sätt bli definierade som invandrare förstärks och vidmakthålls gränsen mellan svenskar och invandrare."
(Prop 1990/91:195, s 87.)

Även om det inte har större beröring med huvudpoängen i min kritik av studien från civildepartementets kampanj kan man ifrågasätta på vilka grunder framförallt utlandsfödda adoptivbarn skall anses ha invandrarbakgrund, när de som adopteras av svenska familjer, vilka utgör huvuddelen av adoptivbarnen, under sin uppväxttid socialiseras i, och därmed övertar, den svenska familjens etniska identitet.

Studien använder sig således av en "maximalistisk" definition av begreppet "invandrarbakgrund", och gör därmed ej heller någon åtskillnad på utländska eller svenska medborgare; må de senare sedan ha fått sitt medborgarskap vid födseln eller genom olika former av naturalisation.

Vissa yrken kräver svenskt medborgarskap

Vid en genomgång av studiens statistiska material ser man emellertid att medan kampanjen konstant håller sig till ovanstående definition och till den angivna siffran om 18 procent av Sveriges befolkning som bestående av "personer med invandrarbakgrund", kontrasteras denna siffra stundtals gentemot yrkeskategorier för vilken den är irrelevant och därmed missvisande.

När några av de yrkeskategorier i stat och förvaltning som studien anför uppvisar underrepresentation av individer ur gruppen "personer med invandrarbakgrund", kan alla som ingår i denna grupp aldrig komma i fråga för anställning, eftersom anställningsvillkoren bland annat föreskriver att vederbörande skall vara svensk medborgare; ett villkor som ibland berör samtliga

anställda och ibland huvuddelen av dem. I studien görs denna felaktiga jämförelse beträffande grupper som den svenska diplomatkåren, polisen, försvarsmakten, det svenska rättsväsendet, och statliga affärsverk. (s 29 f.)

Här jämförs således andelen personer med invandrarbakgrund i en yrkeskategori som inte kan eller får omfatta utländska medborgare med en annan grupp av personer, studiens "18 procent", som även omfattar utländska medborgare. Det är betänkligt att studien för övrigt uppvisar samma okunnighet beträffande villkoren för ett riksdagsmannaskap, till vilka även hör kravet på svenskt medborgarskap, då man gör samma felaktiga jämförelse beträffande den svenska riksdagen. (s 21.)

Ålder och kön viktas inte

Studiens hantering av frågan om personer med invandrarbakgrund i försvarsmakten (den beteckning som används är "Militär. Samtliga anställda", s 30) utgör ett flagrant exempel på ett flertal andra faktorer som inte beaktas beträffande yrkeskategorier till vilka rekryteringen sker på särskilda grunder. Förutom att man som sagt inte tar hänsyn till att det krävs svenskt medborgarskap förbiser man från ett antal andra villkor som gäller för en stor grupp av försvarets anställda, nämligen yrkesofficerarna; det vill säga såväl stamanställda som reservofficerare.

Ett lagstadgat villkor för att kunna anställas som officer är fullgjord grundutbildning inom försvarsmakten, vilket innebär att personer med invandrarbakgrund som ej genomgått grundutbildning måste räknas bort vid en jämförelse. Ett annat villkor är att man ej får vara över 27 år då man börjar sin officersutbildning. Det betyder i praktiken att en person som fått sitt naturaliserade svenska medborgarskap då han/hon varit äldre än 25 år knappast kan antas till officersutbildning utan också måste räknas bort. Detta med hänsyn taget till att det tar cirka två år från en naturalisation till mönstring, inkallelse och fullgjord grundutbildning som plutonbefäl eller kompanibefäl, vilket krävs innan en antagning till officersutbildning kan komma i fråga.

Ytterligare en omständighet är att den absoluta huvuddelen av officerskåren består av män, vilket innebär att studiens huvudgrupp med "personer med invandrarbakgrund" måste viktas med relation

till förhållandet mellan män och kvinnor i befolkningen totalt för att en jämförelse skall kunna vara relevant.

Studien kommer fram till att försvarsmakten har 8 procent anställda med invandrarbakgrund i sina led, något som med utgångspunkt från den felaktiga jämförelsen som därefter görs, synes tyda på en kraftig underrepresentation av invandrare. För en rättvisande bild skulle det krävas en betydligt mer ingående statistisk studie och viktning för att få fram en adekvat siffra att jämföra dessa 8 procent med. Men med hänsyn taget till att en tredjedel av studiens huvudgrupp på 18 procent även innefattar utländska medborgare, att en större andel naturaliserade invandrarungdomar än infödda svenskar frikallas, och att en stor grupp av de naturaliserade svenskarna är över 25 år vid tiden för sin naturalisation, är det förmodligen inte ett felaktigt antagande att säga att andelen personer med invandrarbakgrund inte är underrepresenterade i försvarsmakten. Det kan mycket väl vara möjligt att de tvärtom är överrepresenterade.

En uppskattning "mellan tummen och pekfingret" från slutet av 1980-talet som lärare på kadettskola och reservofficerskurser samt regementschefer eller motsvarande brukade ange då jag arbetade som presschef på Försvarsstaben, var att ungefär var tionde officer på pluton- och kompanibefälsnivå var en naturaliserad invandrare i första eller andra generationen.

Samma konstaterande om att underrepresentation inte är sannolik och att överrepresentation mycket väl kan vara möjlig, kan förmodligen göras också beträffande andra yrkeskategorier. Andelen personer med invandrarbakgrund inom "Polisen. Samtliga anställda" uppgår till 10 procent, inom "Domstolar. Högre tjänstemän" 7 procent, bland "Åklagare. Högre tjänstemän" likaledes 7 procent och på "Ambassader. Högre tjänstemän" 11 procent.

Om den tredjedel av studiens 18 procent invandrare som innefattar utländska medborgare räknas bort, blir jämförelsetalet för hela befolkningen 12 procent. Efter denna enda justering kan man konstatera att personer med invandrarbakgrund är gott och väl representerade bland exempelvis den svenska diplomatkårens högre tjänstemän.

Vistelsetiden i Sverige beaktas inte

I sin grundläggande utgångspunkt beaktar dessutom studien inte två tämligen väsentliga faktorer som man måste ta fasta på i alla sammanhang där jämförelser av detta slag görs. Den ena faktorn är vistelsetiden i Sverige. Att förvänta sig att det stora antal människor som under de senaste årens flyktinginvandring sökt sig till Sverige och nyligen beviljats uppehållstillstånd i landet skulle finnas bland yrkeskategorier som "styrelsemedlemmar i 44 av Sveriges största företag" (s 45 och s 58), eller i styrelserna för Kooperativa förbundet eller Lantbrukarnas riksförbund, är tämligen absurt.

Vidare måste beträffande organisationer sammansättningen av deras styrelser jämföras med sammansättningen av deras medlemskåror för att jämförelsen skall ha en relevans. Lika lite som alla etniska svenskar är medlemmar i LRF är alla personer med invandrabakgrund det.

Barn ingår i statistiken

Den andra faktorn att beakta är den demografiska fördelningen av personer med invandrabakgrund med hänsyn tagit till ålderskategorier och yrkeskategorier. Som regel uppvisar immigrantpopulationer en ungdomligare ålderspyramid än befolkningen totalt. De flesta invandrare är unga när de byter land och många gånger uppvisar de också en högre nativitet än befolkningen totalt.

Eftersom barn med invandrabakgrund är överrepresenterade i befolkningen och eftersom barn i allmänhet inte kan få yrkesanställning, måste också varje jämförelse av det slag som civildepartementets studie genomfört beakta detta, och följaktligen vikta sina siffror i enlighet med skillnaden mellan den demografiska profilen för totalbefolkningen och för immigrantpopulationen; något som inte gjorts i studien.

Styrelser representerar medlemmar och aktieägare - inte befolkningen

Fördelningen i yrkesgrupper skiljer också invandrare och totalbefolkning åt utan att systematisk diskriminering behöver vara orsaken. Ett utmärkt exempel på hur missvisande jämförelser kan bli då man inte tar hänsyn till detta återfinns i studiens konstaterande

att styrelsen för Lantbrukarnas riksförbund uppvisar "0 procent" av personer med invandrarbakgrund. (s 45.) En jämförelse som utgår från studiens "18 procent" placerar därmed LRF:s styrelse i en klass för sig bland all annan underrepresentation som studien påstår sig ha funnit.

Men en organisationsstyrelse bör i första hand representera sina medlemmar. Antalet medlemmar i LRF med invandrarbakgrund är obekant. Men då LRF är en branschorganisation kan en annan, förvisso mindre relevant, jämförelse vara styrelsens sammansättning med den andel av personer med invandrarbakgrund, eller så nära som man kan komma denna kategori i den officiella statistiken, som är självägande bönder eller lantbrukare.

Om man ser till att den andel av utländska medborgare i Sverige som deklarerar inkomst av jordbruksfastighet utgjorde de år 1991 inte mer än 0,1 procent av denna grupp. (*SCB, Tema Invandrare, s 100.*) Utifrån denna siffra utgör därmed LRF styrelsens "0 procent" i representation inget anmärkningsvärt tal.

Andelen svenska medborgare med inkomst av jordbruks-fastighet av totalbefolkningen är 4,5 procent män och 2,9 procent kvinnor. Med den logik som civildepartementets studie uppvisar skulle det tyda på en underrepresentation av utlänningar i den självägande jordbrukarsektorn med en faktor mellan 45 och 29, vilket därmed skulle tolkas som en oerhörd diskriminering. Så fel kan man hamna när man bara "presenterar siffrorna".

Det resultat som studien säger sig komma fram till sammanfattas som att "invandrarna och deras barn är starkt underrepresenterade inom olika samhällssektorer... Underrepresentationen är tämligen likartad, oberoende av samhällssektor och oberoende av kön." (s 9.). I beaktande av de missvisande jämförelser som studien till vissa delar består av devalveras därmed relevansen i denna slutsats.

Underrepresentation är inte automatiskt diskriminering

För att kontrastera den föregivna underrepresentationen av invandrare i "maktens korridorer" (uttrycket är kampanjordsförändens eget) förevisar också utredningen överrepresentationen av personer med

invandrarbakgrund inom städarkåren i olika statliga verk och myndigheter.

Den grundläggande åsikt som studien för till torgs baserar sig på idén om att statistiska avvikelser från normalbilden, det vill säga att de 18 procent av personer med invandrarbakgrund som finns i totalbefolkningen är under- respektive överrepresenterade i olika samhällsområden i förhållande till denna andel, skulle tyda på att det förekom en diskriminering av dem eller att "befintliga hierarkier och nätverk hindrar invandrare och flyktingar från att bli delaktiga i det svenska samhället".

Men grupper under- och överrepresentation i olika yrkes- eller samhällsområden är inget bevis på diskriminering, eftersom detta fenomen kan observeras både i samhällen där diskriminering förekommer och där den inte förekommer, och eftersom grupper mot vilka en systematisk och institutionell diskriminering sker, eller grupper som inte har någon som helst möjlighet att utöva diskriminering mot andra, ändå kan vara överrepresenterade i viktiga nyckelpositioner i ett samhälle. Den amerikanske ekonomen Thomas Sowell har uttryckt detta på följande sätt:

"The automatic equating of statistical disparities with 'disadvantage' can also outlive historical reality for those groups that have in fact been historically disadvantaged in every sense." (Sowell, 1990.)

Några exempel på detta är att medan kristna och judar var medborgare av andra rangen i det ottomanska imperiet dominerade de såväl handel som industri, och de var dominerande även inom läkarkåren. Medan den tyska minoriteten utgjorde 1 procent av befolkningen i Tsar-Ryssland var 40 procent av de högre officerarna i krigsmakten ur denna minoritet. (Sowell, 1994.)

Mer samtida exempel på detta slags överrepresentation är kineser på malajiska universitet, tamiler på lankesiska universitet eller asiater på amerikanska universitet. (Sowell, 1994.)

Emellertid är idén att stora statistiska skillnader i befolkningsgruppers representation är något onormalt och därför misstänkt inte ovanlig. I denna misstanke inryms också en implicit kritik mot en så kallad etnisk arbetsdelning eller "segmenterad kulturell arbetsdelning".

Men det finns inga samhällen som ens kommer i närheten av en sådan fördelning av individer ur olika etniska grupper i olika

samhällsområden och yrkeskategorier att deras enskilda andelar i varje specifikt område också motsvarar deras andel av totalbefolkningen.

I ett standardverk om etniska konflikter av Donald L Horowitz, påpekar författaren mot slutet av sitt arbete att:

"Ultimately, perhaps, there will be less ethnic conflict if all groups are proportionately represented at all levels in all sectors of the economy. One reason the truth of this proposition remains elusive is that few, if any, societies have ever approximated this description. And it remains problematical whether any but the most heavy-handed preferential policies, operating in a command economy, can actually move a society to a such state." (Horowitz, 1985)

Tvärtom är det mycket som pekar på att olika etniska grupper i alla månggetniska samhällen tenderar att söka sig till olika yrkesområden, olika studievägar och nivåer samt också uppta olika nischer i samhället. I en studie om olika former av positiv särbehandling uttrycks detta med följande ord:

"All multi-ethnic societies exhibit a tendency for ethnic groups to engage in different occupations, have different levels (and, often, types) of education, receive different incomes, and occupy a different place in the social hierarchy." (Weiner, 1984)

Etnisk arbetsdelning bland svenska invandrare i Chicago

Ett exempel på etnisk arbetsdelning, eller snarare spontant uppkommen specialisering på basen av det från hemlandet medhavda sociala kapitalet, är de svenska invandrarnas dominans i vissa näringsgrenar i Chicago mot 1800-talets slut. År 1880 arbetade närmare var femte svensk (19 procent) i Chicago inom textilindustrin. Mer än var tionde svensk (11 procent) arbetade i byggnadsindustrin och mer än var sjätte svensk (17 procent), den absoluta huvuddelen kvinnor, arbetade med hemtjänster ("Domestic work").

Sammantaget befann sig således nästan varannan person i den yrkesverksamma delen av den svenska befolkningen (på totalt cirka 8 200 personer) i tre branscher. Den sociala rörligheten uppåt för svenskarnas del avspeglar sig också i att andelen svenskar som var sysselsatta med vad som i befolkningsstatistiken kan avläsas som okvalificerat industriarbete ("Other industries [laborers]"), sjönk från

22 procent 1860 till 16 procent 1880. Likaså sjönk andelen inom hemtjänster från 23 procent 1860 till nämnda 17 procent 1880. (Beijbom, 1971)

Däremot fortsatte svenskarnas överrepresentation inom byggnadsindustrin i så måtto att ett antal framgångsrika svenska byggherrar utmärkte sig under 1900-talets byggperiod i staden. Det skulle således dröja ytterligare några decennier tills svenska entreprenörer gav sig tillkänna som de ledande namnen i Chicagos industrivärld. Enligt en uppskattning hade 1930 vart tredje hus i Chicago rests av byggnadsfirmor som drevs av svenskar (Carlsson, 1988). Om Adolph Lindstrom, som kom till USA 1901, sägs att han i sin byggfirma stundtals hade kring 10 000 anställda som var födda i Sverige. Under denna epok då skyskraporna började resas myntades också uttrycket "The Swedes built Chicago".

Den specialisering som olika nationaliteter uppvisade och de olika nischer som de besatte, grundade sig på respektive folkgrupps bakgrund i hemlandet och medhavda sociala kapital samt i viss mån på tiden för ankomsten till USA. Individer som tillhörde nyanlända grupper fick på grund av bristande språkkunskaper och kännedom om det amerikanska samhället naturligt nog främst okvalificerade arbeten.

Men den varierande representationen av olika grupper inom olika områden i ekonomin framgår tydligt när man jämför svenskarna med tyskar och irländare; två immigrantgrupper som anlände ungefär samtidigt till Chicago. I de tre branscher som hälften av svenskarna arbetade i 1880 var den tyska arbetskraftens fördelning följande: Textilindustrin 10 procent, byggnadsindustrin 9 procent, hemtjänster 5 procent. Motsvarande tal för irländarna var textilindustrin 6 procent, byggnadsindustrin 7 procent, hemtjänster 12 procent.

Tyskarna var i stället överrepresenterade, i förhållande till de amerikanska medborgarna i staden, inom okvalificerat industriarbete där 20 procent av dem arbetade (i kontrast mot 9 procent av den amerikanska arbetskraften) och livsmedels- och tobaksindustrin där 7 procent av dem fanns (i kontrast mot 2 procent för amerikaner). Irländarnas överrepresentation manifesterade sig inom okvalificerat industriarbete där var tredje irländare fanns (30 procent) och inom transportsektorn där 12 procent av den irländska

arbetskraften befann sig (samma siffra för svenskarna var 8 procent och för tyskarna 5 procent). (Beijbom, 1971)

Svenskarna, eller rättare sagt svenskorna, kom snabbt att bli efterfrågade för hemtjänster, som hembiträden med mera. 1860 arbetade alla yrkesverksamma svenska kvinnor inom denna sektor. År 1870 var det 71 procent av denna grupp och 1880 var det 60 procent. Vid 1880 års folkräkning uppgav 1 334 svenskar "domestic servant" som sitt arbete, och av dessa var 1 295 kvinnor. Det året var vart tionde hembiträde i Chicago en svenska, och mot slutet av seklet uppskattar man att 25 procent av hembiträdena i Chicago var svenskor.

De flesta svenskor som kom till Chicago var bördiga från den svenska landsbygden och hade inte möjlighet att försörja sig på arbete inom jordbruket i hemlandet. Samtidigt hade de goda kunskaper i hushållsarbete. För många stod valet mellan att vara bondhustru i USA (något som de valt bort i hemlandet genom att utvandra), eller att ta det arbete som kunde erbjudas med utgångspunkt från deras färdigheter. Den svenska dominansen i arbeten förknippade med hemtjänster var således ett resultat av det stora inflödet av ogifta svenskor till USA i kombination med att svenskorna, tillsammans med norskor, uppskattades för sina kunskaper, sin redlighet, ärlighet och sitt flit. (Beijbom, 1971)

Någon kan ändå försvara det statistiska argumentet genom att hävda att diskriminering förekommer i alla samhällen och att skillnaderna i etniska yrkesnischer med mera härrör från denna universella diskriminering. Men det argumentet förklarar inte det tidigare exemplet med att minoriteter mot vilka det förekommer institutionell diskriminering i vissa samhällen ändå är mer framgångsrika än majoritetsbefolkningen.

Etnisk arbetsdelning i Sverige?

Det är uppenbart att även Sverige på sin väg mot ett mångetniskt samhälle också röjer mönster av olika representation av olika grupper inom olika områden. Till och med i civildepartementets tendentiösa studie med alla dess brister kan man skönja detta. I studien framkommer till exempel att personer med invandrarbakgrund i Frankrike är överrepresenterade med en faktor på tre bland yrkeskategorierna "Invandrarmyndigheter, Organisationer och

Media" medan den absoluta huvuddelen av de övriga är under-representerade.

Den arbetsgivare som vill diskriminera torde ha svårt att skilja på till exempel personer med bakgrund i Österrike och personer med bakgrund i Tyskland, men medan den förra kategorin är överrepresenterad i civildepartementets studie inom ovanstående yrkesområden är den senare kategorin underrepresenterad.

Hur specialiseringen bland olika invandrargrupper i Sverige ser ut beträffande arbete eller studier, arbetslöshet och sysselsättning, eget företagande eller anställning och så vidare är områden som knappast studerats i Sverige. Att det finns sådana mönster är däremot uppenbart.

I SOU 1992:96 refereras bland annat en longitudinell studie av invandrades yrkeskarriärer och inkomstutveckling i Sverige genomförd av Jan Ekberg vid högskolan i Växjö. För jämförelser med den svenska majoritetsbefolkningen har den så kallade tvillingmetoden använts, det vill säga för varje utrikesfödd person har valts en infödd svensk "tvilling" med samma ålder, kön, yrke och bosättningslän.

När det gäller mobiliteten uppåt har Ekberg funnit att skillnaderna är små om hela gruppen utrikesfödda jämförs med den svenska tvillinggruppen. Tendensen uppåt är dock något långsammare bland de utrikesfödda. Skillnaderna mellan olika invandrargrupper är emellertid stora. Invandrare från det före detta Tjeckoslovakien och från Västeuropa har rört sig uppåt snabbare än sina svenska tvillingar. Manliga invandrare från Grekland, från det före detta Jugoslavien och i någon mån från Finland har haft en relativ långsam socioekonomisk rörlighet uppåt.

Av andra studier kan ytterligare exempel hämtas. Ungdomar med föräldrar från Turkiet, tillsammans med ungdomar med föräldrar från Danmark, visar sig till exempel underrepresenterade i gymnasiets teoretiska linjer (Similä, 1994). Samtidigt är individer med turkiskt medborgarskap en av de invandrargrupper i Sverige som har flest andel egna företagare av sysselsatta i gruppen, ca 20 procent 1993 (SOU 1995:76). Det är också omvittnat att denna grupp av egenföretagare i större utsträckning tenderar att låta sina barn arbeta i den egna rörelsen i stället för att läsa vidare i gymnasium eller högskola (Eyrumlu, 1992).

I motsats till detta har en annan invandrargrupp med mycket hög andel egna företagare, iranier (ca 25 procent år 1993) samtidigt en mycket hög andel studerande i högskola också. 1988 motsvarade andelen iranska studenter 16 procent av alla utländska studerande på högskolenivå i Sverige; en procentsats som endast överträffades av finländarna (Rojas, 1993).

Detta innebär att representationen av ättlingar till turkiska respektive iranska invandrare inom olika yrkeskategorier och i olika samhällsområden i framtiden förmodligen kommer att skilja sig från varandra, och från den svenskättade majoritetsbefolkningen. Olika grupper eller individers livsval kan inte alltid förklaras med tesen om systematisk diskriminering härledd ur statistiska fördelningar. Ojämn fördelning utesluter naturligtvis inte diskriminering som en förklarande faktor, men kan inte heller belägga det.

Några slutsatser

Denna genomgång av en dåligt underbyggd studie från ett kampanjorgan i regeringskansliet leder till några sammanfattande slutsatser såväl beträffande statistik och politik som etniska frågor.

Statistiska skillnader i fördelningen av olika folkgrupper i olika delar av samhället eller inom olika yrkeskategorier kan ha många andra orsaker än diskriminering.

Medborgarskap. Vissa yrkesområden kan helt enkelt vara stängda för personer som inte är medborgare i landet. Det är den enklaste av orsaker, och kanske den som egentligen minst av allt behöver påpekas uttryckligen.

Nyanlända. När det gäller yrkesområden som förutsätter ett visst socialt avancemang i samhället, så som ledamotskap i organisations- eller företagsstyrelse, kan man inte förvänta sig att individer som tillhör relativt nyanlända grupper återfinns på dessa positioner blott några år efter sin ankomst till landet.

Olikhet i socialt kapital. Olika etniska grupper kommer att föra med sig olika slags socialt kapital till landet, vilket kommer att ge dem skilda förutsättningar inom olika samhällsområden.

Utanför reguljära arbetsmarknaden

Väsentligare än en spekulering om invandrares över- eller underrepresentation i det svenska arbetslivet på basen av föregiven rasism eller diskriminering är konstaterandet att en allt växande skara invandrare helt befinner sig utanför den reguljära arbetsmarknaden, och lever på transfereringar, bidrag, understöd eller ett arbete utanför den officiella ekonomins ramar.

På basen av detta konstaterande blir den brännande frågan: vilka strukturer finns i svenska samhället som motverkar nyanlända invandrares inträde på arbetsmarknaden?

Det är inte belagt att Sverige under de senaste decennierna har blivit ett mer rasistiskt eller mer främlingsfientligt samhälle. Ändå har den andel av invandrare som är utanför den reguljära arbetsmarknaden ökat drastiskt. Förändringen är så kraftig att förhållandena har skiftat från en situation då invandrare i början av 1970-talet hade större sysselsättningsgrad än infödda, till en situation då detta tal idag är mycket, mycket lägre än för infödda svenskar.

Att söka förklaringarna till detta i det svenska folkets eller svenska arbetsgivares förment tilltagande diskriminering av invandrare har blivit ett vanligt tema även för företrädare för statsmakterna, inte minst i samband med olika kampanjer. När politiken misslyckats blir det lämpligt att skylla på medborgarna. Men det gäller istället att söka svaren i de strukturer som byggts upp, bland annat arbetsrättslagstiftning, arbetsgivaravgifter, socialpolitik, näringslivspolitik och annan lagstiftning som försvårar nyinträde på arbetsmarknaden och nyföretagande.

Statsmakterna har många gånger använt statistiska eller andra slags undersökningar för att försöka rättfärdiga politiska åtgärder av olika slag. Stundtals har man gått vidare trots bristfälligt underlag. Ibland har man, som i fallet med lagen mot etnisk diskriminering i arbetslivet, uttryckligen förklarat att man inte är intresserad av att försöka belägga omfattningen eller arten av det fenomen man lagstiftar mot.

Med studien *Vit makt?* har man tagit ett nytt steg i det politiskt betingade kampanj- och folkupplysningsarbetet; förvrängda siffror och missvisande fakta. Det bådär dessvärre inte gott.

Studien från civildepartementets kampanj röjer på ett åskådliggörande sätt det illusoriska i tron att man kan fånga dynamiska processer som invandrades integration i majoritetssamhället med en statisk snittbild som inte tar i beaktande ett antal väsentliga faktorer.

Det är vidare minst sagt förunderligt att en studie från regeringskansliet dessutom inte förmår göra åtskillnad på svenska och utländska medborgare i sina jämförelser. Huruvida detta är uppsåtligt eller har sin grund i okunnighet låter sig inte avgöras. Frågan är vilket som är värst.

Litteraturförteckning

Ulf Beijbom, *Swedes in Chicago. A Demographic and Social Study of the 1846-1880 Immigration*, Studia Historica Upsaliensia XXXVIII / Chicago Historical Society, Läromedelsförlagen, Uppsala 1971.

Sten Carlsson, *Swedes in North America 1638 - 1988. Technical, Cultural and Political Achievements*, Streiffert, Stockholm 1988.

Ds U 1975:13, *Förslag om åtgärder för invandrarbarnen i förskola, grundskola och gymnasieskola*. Förslag angivet av arbetsgruppen för fortsatt utredning om invandrarelevernas utbildningssituation i grundskolan och gymnasieskolan.

Reza Eyrumlu, *Turkar möter Sverige*, Carlssons, Stockholm 1992.

Donald L. Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley 1985.

Regeringens proposition 1990/91:195, Om aktiv flykting- och immigrationspolitik m m.

Mauricio Rojas, *Iransk, latinamerikansk och polsk företagareverksamhet i Malmöhus län 1989 - 1992*, Lund Papers in Economic History No. 24, 1993, Department of Economic History, Lund University, Lund 1993.

Matti Similä, "Andra generationens invandrare i den svenska skolan", R Eriksson & J O Jonsson (red), *Sorteringen i skolan*, Carlssons, Stockholm 1994, ss 226 -263, citerad i Haluk Soydan, "Ung och invandrare", *I marginalen - att ställas utanför*, Försäkringskassaförbundet, FKF Fakta, Stockholm 1995, ss 43 -53, s 50.

SOU 1992:96, *Förbud mot etnisk diskriminering i arbetslivet*, Slutbetänkande av utredningen för åtgärder mot etnisk diskriminering.

SOU 1995:76, *Arbete till Invandrare*, Delbetänkande av Invandrapolitiska kommittén.

Thomas Sowell, *Preferential Policies. An International Perspective*, Quill, New York 1990

Thomas Sowell, *Race and Culture. A World View*, BasicBooks, New York 1994.

Sveriges officiella statistik, *Tema Invandrare*, Levnadsförhållanden. Rapport 69, Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1991.

Myron Weiner, " *The Pursuit of Ethnic Inequalities Through Preferential Policies: A Comparative Public Policy perspective*", *From Independence to Statehood*, edited by Robert B. Goldmann and A. Jeyaratnam Wilson, Frances Printer, London 1984, s 64. citerad i Sowell, *Preferential Policies*, s 133.

Vit makt? En studie av invandrades och deras barns representation inom politik, förvaltning, näringsliv, organisationer och media, Ungdom mot rasism, Civildepartementet, Stockholm 1995.